

GELİR DAĞILIMI VE GELİR DAĞILIMINA MÜDAHALE GEREĞİ

Doç. Dr. Fetullah AKIN
Gazi Üni. İktisat Bölümü
Öğretim Üyesi

Özet

Gelir dağılımı, bir ekonomide genellikle bir yılda elde edilen toplam gelirin, geliri elde edenler arasında nasıl dağıldığını gösterir. Fonksiyonel gelir dağılımı ise, milli gelir içinde üretim faktörlerinin payları, yani daha çok sermaye, faiz, rant payı ile ücret payı mukayese edilerek verilmektedir. Bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de gelir dağılımının çok adaletsiz olduğu hesaplanmıştır.

Neo-klasik iktisat, bölüşümü, her üretim faktörü üretime sağladığı katkı oranında üretimde payını aldığı ifade etmekte ve bölüşümün bu şekilde adil sağlandığını ileri sürmektedir.

Ancak uygulamada, üretim faktörlerinin katkıları oranında paylarının belirlenmediği ortaya çıkmaktadır. Özellikle işçiler, çalıştıkları iş yerlerinin girdi çıktılarını hesaplayarak, katkıları oranında üretimde pay alamadıklarını gördükleri takdirde verimliliğini düşürürler. Bunun çok önemli olumsuz sonuçları ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı gelir dağılımına devletin yeniden müdahale etmesi kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gelir dağılımı, Gelir dağılımı eşitsizliği, Gelir dağılımına devlet müdahalesi

INCOME DISTRIBUTION AND GOVERNMENT INTERVENTION

Abstract

Income distribution shows how total income earned in a year in an economy is distributed among income earners. Functional income distribution, on the other hand, reflects the shares of factors of production in the national income, that is, interest, wage, rent, and profit. Not just in Turkey, but in all other countries income distribution is significantly unjust.

Neoclassical economics posits that each factor of production receives its share in accordance with its contributions to production and claims that this way of income distribution guarantees equality.

However, in practice, we observe that distribution is not based on the contributions of factors to the production. By calculating input and output in their workplace, workers may reduce their productivity if they observe their share is less than their contributions. This process may lead to substantial negative costs. As a result, government must interfere with income distribution.

Keywords: Income distribution, Inequality of income distribution, government intervention to income distribution

1. Hane Halkı Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı, bir ekonomide genellikle bir yılda elde edilen toplam gelirin, geliri elde edenler arasında nasıl dağıldığını gösterir. Hane halkı gelir dağılımı ve fonksiyonel gelir dağılımı olarak iki türlü yapılabilir. Hane halkı gelir dağılımında, nüfus en düşükten en yüksek gelir guruplarına göre sıralanır ve toplam gelir içindeki payı belirlenir, böylece toplam gelirin çeşitli guruplar içinde nasıl pay edildiği görülebiliyor. Fonksiyonel gelir dağılımında ise genellikle üretimde yer alan ücretli kesim ile diğer kesimlerin payları belirlenir ve bu paylara bakılarak gelir dağılımının ne olduğu görülebilir.

Gelir dağılımının en önemli göstergesi, hane halkı gelir dağılımı sonuçlarıdır. 1963 yılında ilk defa gelir dağılımını araştırması DPT yapmıştır. Daha kapsamlı ve daha çok veri kullanarak TÜİK muhtelif yıllarda araştırma yapmıştır. % 20'lik hane halkı guruplarına göre bu araştırmaların sonuçları tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Hanehalkı kullanılabilir gelire göre sıralı yüzde 20'lik guruplar itibariyle yıllık gelirin dağılımı, 2006-2013

Yıllar		Türkiye	İlk %20	İkinci%20	Üçüncü%20	Dördüncü%20	son%20
2006	Yüzde	100	5,8	10,5	15,2	22,1	46,5
	Ortalama TL	15.102	4.345	7.908	11.453	16.706	35.093
2007	Yüzde	100	6,4	10,9	15,4	21,8	45,5
	Ortalama TL	18.827	6.003	10.294	14.535	20.513	42.781
2008	Yüzde	100	6,4	10,9	15,4	22,0	45,3
	Ortalama TL	19.328	6.174	10.498	14.884	21.257	43.834
2009	Yüzde	100	6,2	10,7	15,3	21,9	46,0
	Ortalama TL	21.293	6.577	11.406	16.252	23.257	48.979
2010	Yüzde	100,0	6,5	11,1	15,6	21,9	44,9
	Ortalama TL	22.063	7.174	12.234	17.231	24.165	49.514
2011	Yüzde	100,0	6,5	11,0	15,5	21,9	45,2
	Ortalama TL	24.343	7.882	13.346	18.811	26.700	54.978
2012	Yüzde	100,0	6,5	11,0	15,6	22,0	45,0
	Ortalama TL	26.577	8.584	14.585	20.706	29.209	59.797
2013	Yüzde	100,0	6,6	10,9	15,4	21,8	45,2
	Ortalama TL	29 479	9 683	16 107	22 752	32 186	66 670

Kaynak: TÜİK , Hane Halkı Gelir Dağılımı Araştırması İlgili Yıllar

tabloyu nasıl okumamız gerektiğini cevaplandırırsak: araştırma kapsamına giren nüfusun elde ettiği geliri araştırma kapsamındaki nüfusa böldüğümüz zaman kişi başına ortalama gelir ortaya çıkar. Tablo 1’deki verilerden de görüleceği gibi, mesela 2013 yılında ortalama gelir 29.479 TL. olmuşken, en düşük gelirli nüfusun %20’sinde kişi başına düşen ortalama gelir 9.683 TL. ve en yüksek gelirli nüfusun %20’sinin ortalama geliri 66.670 TL. olmuştur. Yine 2013 yılında en düşük gelirli nüfusun %20’si toplam gelirin %6,6’sını alırken en yüksek gelirli nüfusun %20’si toplam gelirin 45,2’sini almıştır. En düşük gelirle en yüksek gelir arasında 7,9 kat fark vardır.

Gelir dağılımına ait veriler incelendiğinde, 2006-2013 inceleme dönemi içinde gelir dağılımında çok önemli değişiklikler göze çarpmamakla birlikte nispi bir düzelmeye olduğu tespit edilmiştir. Ancak gelir dağılımı eşitsizliğinin çok yüksek olduğu görülmektedir (Akın, 2011).

Gelir dağılımı adaletsizlik derecesini veren “gini” katsayısıdır. Bilindiği gibi, gini katsayısı 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Gelirin hepsi tek bir kişi tarafından alındığında gini katsayısının değeri bir, gelir dağılımı herkese mutlak olarak eşit dağıldığında gini katsayısı sıfır olmaktadır. Gini katsayısının değeri sıfırdan büyüdükçe gelir dağılımı eşitliği de artmaktadır. Türkiye’de gini katsayısı söz konusu dönem için ortalama 0,40 olarak hesaplanmıştır. Türkiye’nin gini katsayısını Dünya ile mukayese ettiğimizde, Latin Amerika Ülkeleri için gini katsayısı 0,50 civarında olup, gelir dağılımında eşitsizlik çok yüksek olduğu, buna karşılık Avrupa ülkelerinde ise gini katsayısı 0,20 ile 0,35 arasında değişmekte ve gelir dağılımında eşitsizliğin daha iyi durumda olduğu görülmektedir.

2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Gelir dağılımının ikinci ele alınış şekli fonksiyonel gelir dağılımıdır. Fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelir içinde üretim faktörlerinin payları, yani daha çok sermaye, faiz, rant payı ile ücret payı mukayese edilerek verilmektedir. Fonksiyonel gelir dağılımı: Gelirin emek gelirleri (ücret, maaş, yevmiye) ile emek dışı gelirler (kar, faiz, kira gelirleri) arasındaki bölüşümüdür. Bu dağılımda, üretim süreci sonucunda ortaya çıkan gelirin üretim faktörleri (emek, sermaye, toprak, girişim) arasındaki bölüşümü önem taşır.

Milli gelir içerisinde faktör paylarına bakarak fonksiyonel gelir dağılımı ortaya koyulabilir. Gelirler yönteminde, üretimde kazanılmış olan ücret, faiz, rant ve kârlar toplanarak doğrudan milli gelir elde edilir.

Aşağıdaki tablo 2 gelirler yöntemiyle hesaplanmış milli gelir rakamlarını göstermektedir. Birinci sütunda ücret payı gösterilmektedir. İkinci sütunda

ise işletme artığı olarak kâr, faiz ve rant ödemelerin milli gelir içerisindeki paylar görülebilir.

Tablo 2: Gelirler Yöntemine Göre Milli Gelir Hesabı

Yıllar	Ücret payı	İşletme artığı
1987	24.42	75.58
1988	25.41	74.59
1989	28.00	72.00
1990	31.81	68.19
1991	37.51	62.49
1992	37.13	62.87
1993	36.32	63.68
1994	30.17	69.83
1995	26.47	73.53
1996	28.60	71.40
1997	31.13	68.87
1998	30.60	69.40
1999	37.36	62.64
2000	36.49	63.51
2001	36.48	63.52
2002	34.46	65.54
2003	34.31	65.69
2004	34.58	65.42
2005	35.19	64.81
2006	34.39	65.61

Kaynak: TÜİK, ilgili yayınlar, gelirler yöntemiyle milli gelir hesabı gecikmeli yapılabilmektedir.

Avrupa Hesaplar Sistemi olarak anılan ESA'ya uyum kapsamında revize çalışmaları devam ettiği için 2006'dan bu yana veriler yayınlanmamaktadır.

Yukarda da ifade edildiği gibi, gelir dağılımının ikinci ele alınış şekli fonksiyonel gelir dağılımıdır. Fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelir içinde üretim faktörlerinin payları, yani daha çok kâr, faiz, rant payı ile ücret payı mukayese edilerek verilmektedir. Yukarıdaki Tablo 2'de bu rakamlara baktığımızda, yıllar itibarıyla değişimler göstermekle birlikte ücret payının son yıllarda %34 civarında ve işletme artığı olarak faiz, kâr ve rant payının %66 mertebesinde gerçekleştiği görülmektedir. Tabii gelirler yöntemi ile milli gelir hesaplarında ithalatta alınan vergiler, devletin verdiği sübvansiyonlar ve amortisman payları da milli gelir rakamına girdiği bilinir. Ancak biz burada fonksiyonel gelir dağılımı ile uğraştığımız

için ücret ve işletme artışı paylarından oluşmuş bir seri hazırlayarak, bu iki faktörün payını belirledik.

OECD ülkelerinde ücretin milli gelir içindeki payının % 60'lar mertebesinde olduğu göz önüne alındığında, Türkiye'de fonksiyonel gelir dağılımındaki eşitsizliği ne derece büyük olduğunu göstermektedir.

Daha da ilgi çekici bir nokta ise, son on yılda toplam gelir vergisinin ortalama olarak %62'sinin ücret gelirlerinden alınmış olmasıdır. Yani milli gelirin ortalama %66'sini oluşturan kâr, faiz, rant gelirlerinden alınan vergi gelirleri toplam vergi gelirlerinin ortalama son on yılda %38'ini oluştururken, geri kalan gelir vergisinin %62'ini ücret gelirlerinden kesinti yoluyla elde edilmektedir.

Fonksiyonel gelir dağılımının bir ölçüsü olarak kullanılan ikinci yöntem ise üretimde yaratılan katma değer içinde ücret payının büyüklüğüdür. Bilindiği gibi, üretimde yaratılan katma değer, ücret, faiz rant ve kâr olarak bölüşülmektedir. Başka bir ifadeyle, üretilen bir ürünün girdi olarak kullanılan ara mallar, hammadde, dolaylı vergiler ve sübvansiyonlar payı çıkarıldıktan sonra geri kalan kısım katma değerdir, bu değer ücret, faiz, rant ve kâr olarak bölüşülür. İşletme artışı olarak rant, faiz ve kâr payı ile ücret payının nasıl bölüşüldüğüne bakılarak fonksiyonel gelir dağılımı ortaya çıkar.

Tablo 3: İmalat Sanayiinde Fonksiyonel Gelir Dağılımı*

	Maaş ve ücretler(1)	Faktör maliyetiyle katma değer(2)	Maaş ve Ücret/K.D.
2003	16 992 229	56 022 507	0,30
2004	21 745 793	66 395 727	0,33
2005	25 205 389	59 657 357	0,42
2006	28 752 510	74 319 012	0,39
2007	32 471 503	78 444 846	0,41
2008	36 886 909	93 156 425	0,40
2009	35 898 326	84 735 484	0,42
2010	43 172 210	99 218 608	0,44
2011	51 405 789	129 906 093	0,40
2012	60 795 616	131 303 009	0,46

Kaynak: TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmetler İstatistikleri, ilgili yıllar

1)Maaş ve ücretler: Hesap dönemi boyunca yapılan iş karşılığında, bordroda sayılan (evde çalışanlar dahil) bütün kişilere ödenebilir aynı veya nakdi toplam karşılıklar olarak tanımlanmıştır.

2)Faktör maliyeti ile katma değer: İşletme sübvansiyonları ve dolaylı vergilerdeki düzeltmelerden sonra, işletme faaliyetlerinden elde edilen gayri safi gelirdir.

*) 20 ve daha fazla işçi çalıştıran iş yerleri esas alınmıştır.

Tablo 3’te imalat sanayinde faktör maliyetiyle katma değer içinde ücret payı gösterilmiştir. Genellikle sendikalı işyerlerinin yaygın olduğu, nispeten daha yüksek ücret ödemelerinin yapıldığı, çok yaygın kalifiye işçi, mühendis ve idarecilerin (yöneticilerin) istihdam edildiği, 20 ve daha fazla işçi çalıştıran firmaların yer aldığı bir alan olan imalat sanayindeki bu araştırmanın sonucu tabloda yer almaktadır. Tablo 3’teki son sütunda ücretin katma değer içindeki payı gösterilmiştir. Ücretin katma değer içindeki payının düşüklüğü, fonksiyonel gelir dağılımındaki bozukluğu göstermektedir.

3.Gelir Dağılımı Üzerine İlgili Literatürdeki Tartışmalar

3.1. Klasik İktisat Ekolünün Gelir Dağılımına Bakışı

1900 yılların başında yaşamış olan İtalyan iktisatçı Vilfredo Pareto gelirin yüksek oranda bozukluğunu istatistiki olarak müşahade etmiş ve anlamlandırmış olanların başında gelir. Pareto farklı toplumlarda ve farklı zamanlarda gelir eşitsizliğinin benzerliklerinin o kadar etkisi altında kalmıştı ki kaçınılmaz bir eşitsizlik kanunu ileri sürmüştü. Özet olarak dediği şey şuydu: gelir eşitsizliği için yapılacak herhangi bir şey yoktur. Eşitsizliği tayin eden temel kuvvetler devlet yada başka müdahalelerle değiştirilmeyecek kadar güçlü ve süreklidir (Kazgan, 1984).

Pareto’ya göre iktisadi kaynakların (miktarları, üretim tekniği, zevkler veri iken) yeni bir dağılımıyla, bir kişinin refahını düşürmeden, diğer bir kişinin refahını yükseltmek mümkün değilse, toplum maksimum refaha erişilmiş demektir.

Pareto’dan öncede klasik iktisatçılar dediğimiz iktisat ekolüde benzer düşünceler ileri sürmüştür. Thomas Robert Malthus fikrine göre uygun şartlarda herhangi bir nüfus artışı, besin maddelerinin artışıdan daha hızlı bir oranda artar ve böylece zamanla kişi başına düşen besin miktarı azalır. Doğada ortaya çıkan aradaki bu fark, popülasyonda bazı bireylerin ölümlerine neden olur ve bir denge sağlanır. Malthus’un ifadesiyle, “Her eşitlik düzeni fakirlik ve sefaletle sonuçlanır.” Bu yüzden gelir dağılımını düzeltmeye yönelik fakirlere yardım, daha yüksek bir nüfus artışına yol açarak, toplumun daha büyük bir felaketle karşılaşması ile sonuçlanır ve başlangıçtaki duruma geri döner.

Karamsar iktisatçılar olarak da isimlendirilen klasik iktisadın önemli ve önde gelen isimlerinden bir tanesi de David Ricardo'ya göre emeğin ücreti, toprağın rantı, sermayenin kârı siyasi bir kuvvet tarafından değil, iktisadi bir kanunla tayin edilmektedir. İşçi sendikaları ve reformcu siyasi partiler hayatın bu gerçeğini değiştirmek için devleti etkilemeye çalışırlarsa eninde sonunda başarısızlığa uğrayacaklardır. Bu girişimlerinden sonuç alırlarsa bölüşürülecek toplam hasıla küçülecek, sonuçta küçülmüş bir toplam hasıla eski bölüşüm düzeyine geri dönecek. Bölüşümü değiştirmeye çalışırken doğacak küskünlük ve şiddet iktisadi kriz ve sınıf mücadelesine yol açacaktır. Malthus ve Ricardo zamanında İngiltere'de yürürlükte bulunan "Fakire Yardım Kanunları"na karşı çıkmışlardır (Kazgan,1984)

Karl Marks bütün bu düşüncelerle aynı fikirde idi. Marks kapitalizmde işçilerin ve köylülerin ekonomik durumunda bozulmanın daha da artacağını iddia ediyordu. Proleterler sömürülmeye mahkûmdu. Marksist doktrine göre çalışan sınıfların sefaletе düşmesi kaçınılmaz bir şeydi. Kapitalizm sistemde zamanla zenginler daha da zenginleşecek, fakirler daha da fakirleşecekti. Kapitalizmin kendi içinde bulunan tezatlardan dolayı çökecektir; zengin olanlar daha da zenginleştikçe, tekelci finans rekabeti ortadan kaldırdıkça, konjonktür dalgaları şiddetlendikçe, nihai kriz kapitalizmin çökmesine yol açacak. Sonuç olarak sosyalizme götürecek kaçınılmaz devrimin meydana gelmesini olacak, geriye doğru işlemeyen bu sürece ayak uydurmaktan başka bir şey yapılamazdı.

3.2.Neo-Klasik İktisat Ekolunun Gelir Dağılımına Bakışı

Neo-klasik iktisat, bölüşüm teorisi ile işe başlamaktadır. Bölüşüm üretimde faktör paylarının belirlenmesidir. Bilindiği gibi dört tane üretim faktörü vardır: Emek, sermaye, toprak ve girişimci bu üretim faktörleri üretime sağladığı katkı karşılığında sırasıyla ücret, faiz, rant ve kâr olarak paylarını alırlar. Bu paylar nasıl olacağı ise Neo-Klasik iktisat bölüşüm teorisinde şöyle ifade edilmektedir: her üretim faktörü üretime sağladığı katkı oranında üretimde payını alacaktır. Bu şekilde özetlenen Neo-Klasik ifadeye göre, bölüşümün adil sağlandığını ileri sürmektedir. Fiyat mekanizmasının marifetiyle üretim faktörleri fiyatlandırılacak, bu fiyatlar faktörlerin marjinal verimliliklerine bağlı olarak gerçekleşecektir. Başka bir ifadeyle, her üretim faktörünün marjinal verimliliği o faktörün fiyatını da belirleyecek ve bu fiyat aynı zamanda üretimdeki faktörün payını da belirlemiş olacaktır. Mesela üretim faktöründen bir tanesi olan emeğin ücreti, emeğin üretime sağladığı katkı oranında belirlenecek, yani marjinal emeğin (üretime son giren işçinin emeği) ücreti, o birim emeğin üretimde yarattığı fiziki ürünün piyasa fiyatı ile çarpımı kadar bir değer olarak ücret ödenecektir.

Neo-Klasik iktisat bölüşüm teorisini geliştirirken, bir yandan üretim teorisine, bir yandan da değer teorisine bağlandığı görülmektedir. Marjinal fayda esasına dayalı geliştirilen bu mekanizma, aynı zamanda değer ve bölüşüm teorisine ortak anlamı veren, bunları birleştiren temel prensip oldu. Bölüşümün tamamıyla piyasa şartlarıyla belirlendiği, kurumsal-toplumsal yapıdan ve şartlardan bağımsız olduğu varsayımı sonucunda, marjinal verime göre bölüşümün evrensel olduğu yargısına varılıyor (Kazgan, 1984). Neo-Klasik teori, gelir dağılımında eşitlik değil, adalet kavramına vurgu yapmakta, her üretim girdisinin ürüne yaptığı katkıya eşit getiri sağladığını ve bunun adil olduğunu, böylece toplam ürünün girdiler arasında tam bölüşüldüğünü, ancak girdilerin üretime katkılarının farklılığı bölüşümde de farklılık yarattığını, bunun sonucunda ise eşit olmayan, ama adil bir gelir dağılımı olduğunu iddia etmektedir.

4. Liberal İktisadi Anlayışın Sonucu Ortaya Çıkan Durum

Klasik ve Neo-Klasik iktisadi anlayışlar sonucu ücretlerde beklenen bir adil dağılım gerçekleşmedi. Tam aksine, sanayileşme sürecinde sınıfsal bir yapı ortaya çıktı: sermaye kesimi ve işçi sınıfı. Bölüşümde bu iki sınıfın payları sermaye lehine sürekli bir artış gösterdi. Sanayileşme ile birlikte kırsal kesimden şehirlere, sanayi kesimine göç oldukça hızlandı ve şehirlerde fakir işçi mahalleleri oluştu. Yeni bir toplumsal grup olarak ortaya çıkan işçi sınıfının ekonomik alışkanlıkları, hayat tarzları, toplumsal değerleri ve diğer unsurları sınıfsal ayrımcılığın temellini oluşturdu (Sarıtaş, 2006). Haftalık çalışma saatleri 84 saate kadar uzarken, ücretler oldukça düşük belirlenmeye başladı. Günde 14-15 saat çalışan işçi, aldığı ücret ile eşine ve çocuğuna asgari düzeyde bir hayat sürdürecektir imkândan yoksun hale gelmeye başladı. Bunun üzerine fabrikalarda işçi çocukları ve eşleri de çalışmaya başladı. Artık yeni işçi sınıfı çocuk işçilik ve kadın işçiliğinde dahil olduğu bir sınıfa dönüştü.

Sanayileşmenin başlangıç dönemlerinde, yeni doğan işçi sınıfının çektiği yoksulluk ve sıkıntı günümüzün sosyal anlayışına göre akıl almayacak kadar büyüktü. Sınırsız bir ekonomik liberal anlayış kısa sürede toplumu iki ayrı sınıfa böldü: bir yandan genellikle sanayileşme ile çok zenginleşmiş fabrika sahiplerinden oluşan küçük bir grup; bunun karşısında tümüyle bağımlı, her türlü servetten yoksun, toplumun %80'nini oluşturan bir proleter işçi ordusu (Dilik, 1976).

Bu dönemde çalışan işçilerin hiçbir sosyal güvenliği yoktu, her an işsiz kalma korkusu yaşamaktaydılar. İşlerin iyi gitmemesi, satışların azalması durumunda işletmeler işçileri sokağa atma yoluna gitmekteydiler.

5. Gelir Dağılımı ve Ekonomik Kalkınma

Gelir dağılımında adaletsizliğin azaltılması daha çok devletin müdahalesiyle mümkün hale gelebilmektedir. Bu noktada da adalet mi? Verimlilik mi? Tartışması gündeme gelmektedir. Adaletli bir gelir dağılımına yönelik müdahale, sermaye birikimine negatif etki yaratma noktasında verimliliğin düşük kalmasına yol açabilmektedir. Mesela gelir dağılımında düzeltmeyi sağlamanın yollarından biri, devletin daha yüksek vergi olarak düşük gelirlere yönelik daha fazla harcamada bulunmakta geçer. Yapılan araştırmalar, zaten artan oranlı olan gelir vergisini daha çok yüksek gelirlere yönelik oranlarını yükseltmek, mesleğinde daha fazla çalışmayı şiddetle etkileyebileceği gibi, araştırma-geliştirme harcamaları azaltacağı ve yeni yatırım yapmaktan da yatırımcıları caydıracağını göstermiştir. Bu noktada insanlar “ben devlet için mi çalışıyorum yoksa kendim için mi?” sorusunu sormaktalar. Yine bazı araştırmalarda da vergi gelirleri belli bir oranın üstüne çıktığında toplam vergi hasılatı azaldığı tespit edilmiştir. Lafer eğrisi olarak isimlendirilen teoriye göre, vergi oranlarının belirli bir noktaya kadar yükselmesinden sonra (optimal vergi oranı), daha fazla yükselmesi toplam vergi gelirini düşüreceğini açıklamaktadır.

Bir ülke için ekonomik kalkınma, sanayileşme çok önemli bir konu olarak süre gelmiştir. İktisat literatüründe de, gelir dağılımına göre, ekonomik kalkınmaya çok daha önem verilmiştir. Hatta 1960’lı yıllara kadar kalkınma literatüründe gelir dağılımı konusuna hemen, hemen hiç yer verilmediği söylenilebilir (Varlier, 1982). Bu noktada genel yaklaşım milli gelirdeki büyümenin ve kişi başına gelir artışlarının ekonomik kalkınmanın temel kriteri olarak kabul edilmekte, gelir dağılımındaki eşitsizlikler ise kalkınma süreci içinde ekonomik yapıda meydana gelen değişimler ve gelir düzeyinin yükselmesiyle kendiliğinden düzeleceği varsayılması yönündedir. İktisatçılara göre, yüksek gelir dilimlerinde yer alan kişilerin tasarruf eğilimleri, düşük gelir guruplarında yer alanlara göre daha yüksek olduğu için, gelirin zenginden fakire dağılması ekonomik büyümeyi durdurur. Dolayısıyla kalkınma sürecini yaşayan ülkelerin, gelir dağılımı düzelmesi yerine ekonomik büyümeyi-kalkınmayı sağlaması, daha sonra gelir dağılımına yer vermesi daha mümkün olabilecektir. Yaygın bir söylem ile “fakirlikte eşitlik yerine, zenginlikte adaletli gelir dağılımını yöneltmek daha iyidir”.

6. Gelir Dağılımındaki Eşitsizliğin Sebepleri

Servet ve mülkiyetteki farklılıklar: gelir dağılımındaki eşitsizliklerin en büyük sebebi servet ve mülkiyet farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Amerika’da “William Randolph Hearst’ ın babası bir gümüş dağını

bulduktan sonra onun çocukları ve torunları servet ve kudret piramidinin zirvesine çıktılar” (Samuelson, 1973). Kişisel kabiliyetteki farklar büyük servetlerdeki farklılıkların tarihi karşısında cüce kaldıklarını göstermektedir.

Yeni keşif ve icatlarda başarı sağlamış olan kişilerin çok büyük servet sahibi oldukları bilinmektedir. Özellikle sömürge döneminde batılı adamların sömürgelerden zengin altın, gümüş ve doğal kaynaklar keşfedip, bu kaynakları işletmeleri sonucunda büyük servetler elde ettikleri tespit edilmiştir. Batıların zenginliğin kaynağında da dünya milletlerin kan ve gözyaşı vardır. 19. yüzyılda petrol savaşları üzerine literatürde zengin bilgiler bulunmaktadır. Dünya petrolünü elinde bulunduran batılı yedi büyük şirketlerin (7 kız kardeş) servetleri dudak uçuklatıcıdır.

Kişisel kabiliyetteki farklar: gelir elde etmede zekânın önemli bir değişken olduğu kabul edilir; fakat zengin olma söz konusu olduğu zaman, enerji ihtiras, açık gözlülük, ve kârlı bir iş keşfetme kabiliyeti zekâ kadar önemlidir. Yine de kişisel kabiliyetteki farklılıklar gelir farklılıklarına yol açtığı çok sayıda örnekle gösterilebilir. Bir ses sanatçısının, ünlü bir sinema sanatçısının, film yönetmeninin, ünlü bir romancının, ünlü bir futbolcunun, v.b. alanlardaki kişilerin çok yüksek gelirler elde ettiğini günlük magazin haberlerinde duyuyoruz.

İş deneyimi ve ustalıkta ücret farklılığına yol açabilir. Ücret bazında ortaya çıkan eşitsizliğin bazı işlerde meşru görülmesi genel bir kabuldür. Camii minaresi ustasının ücretinin minare tamiratının malzemesini asansör aracılığı ile ustaya ulaştırılan çırağından daha yüksek ücret almasını hem etik hem de meşruluk açısından doğru kabul edilmiştir. Ya da zor iş olarak düşüneceğimiz kanalizasyon arızalarının tamiratını yapan usta ile süper markette satış elemanının ücret düzeylerindeki farklılığı etik ve adaletli olarak kabul görülmesidir. Yine ustalık gerektiren uzun uzun bir süre ve deneyim sonucunda ancak elde edilebilen makinacı, elektrikçi, tornacı , araba tamircisi v.b. gibi meslek sahiplerinin ücretiyle düz işçi ücretlerinde ücret farklılığının toplumsal olarak meşru görülmesidir.

Beşeri sermaye denilen eğitim-öğretim, emeğin homojen olmama nedenleri arasında ilk sırada gelmektedir. Eğitim yoluyla beceri kazanmış olan eğitilmiş insanlarla düşük eğitilmiş insanlar arasında ücret farklılığı meşru görülmektedir. Mesela bir öğretmen, avukat, mühendis, doktor ve idareci ile sıradan bir işçinin ücret farklılığı gerekliliğine her toplumda ortaya çıkmakta ve bu olguyu toplumun kahir ekseriyeti insanı olarak görmektedir.

Çoğu zaman benzer işlerde çalışanlarda da ücret farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Bunun önemli sebeplerinden bir tanesi teknolojik farklılıktan kaynaklanmaktadır. Daha yüksek bir teknoloji, emek başına daha yüksek

miktarda sermaye kullanarak, emek başına daha yüksek bir üretimin elde edildiği bir işte çalışanların ücreti daha düşük bir teknolojide bir işte çalışanların ücretinden yüksek olabilmektedir. Emek başına daha yüksek bir üretimin elde edildiği durumunda emek verimliliği daha yüksektir, verimliliğin daha yüksek olduğu bir işletme, verimliliği daha düşük olan işletmeye göre daha yüksek bir ücret ödemesi mümkün olabilmektedir. Çağımızda ücret farklılığına yol açan önemli bir etken bu teknolojik farklılıktır. Ücret belirlemede sendikaların gücü de dışlanmayacak bir faktördür. Üretimdeki bu verimliliğe göre ancak sendikal mücadeleler ücret yükselmesini sağlayabilir.

Tablo 6: İş gücü maliyeti araştırması saat başına ortalama ücret 2012 (TL)

TÜİK Araştırma Sonucu				
Toplu iş sözleşmesi kapsamında olan işyerleri				
	Brüt ücret	Brüt kazanç	İşgücü maliyeti	Net ücret
Toplam	18,8	21,9	26,7	13,04
İmalat sanayi	16,9	19,4	23,8	11,66
Toplu iş sözleşmesi kapsamı dışında olan işyerleri				
Toplam	10,3	11,1	13,1	7,1
İmalat sanayi	8,0	8,7	10,4	5,52
TİSK Araştırma Sonucu				
Toplam	16,28	-	21,37	11,51

Kaynak: TÜİK Web sayfası ve TİSK 2012 Çalışma İstatistikleri ve İşgücü Maliyeti

TİSK'in araştırması 16 işkolunda 357 işletmeyi kapsamaktadır. TÜİK ise 2012 İşgücü Maliyeti Araştırması'nda ise NACE Rev.2 kullanılmaya başlanmıştır. TİSK araştırması daha dar kapsamlı, TÜİK araştırması ise hemen hemen bütün iş yerlerini kapsamaktadır.

Her iki araştırmanın da vurguladığı en önemli unsur, toplam işgücü maliyeti ile net ödenen ücret arasında önemli bir farkın olmasıdır. Başka bir ifadeyle, bir işçinin işverene maliyetinin yarısı ancak işçinin eline geçmekte, geri kalan kısmı devlet tarafından vergi, SGK kesintileri v.s. olarak el konulmaktadır. Devletin bu kesintilerinin bir istihdam vergisi olduğu ifade edilebilmekte dolayısıyla istihdam vergisinin çok yüksek olduğu tespit edilmektedir. Bu ise gelir dağılımında adaletsizliği artıran yada gelir dağılımını bozan bir faktördür.

TÜİK araştırmasına göre toplu iş sözleşmesi kapsamında olan işyerlerindeki ücret, toplu iş sözleşmesi kapsamı dışında olan

işyerlerindeki ücretin yaklaşık iki katı olarak gerçekleşmektedir. Toplu iş sözleşmesi kapsamı dışında olan işyerleri genellikle daha küçük ve sendikasıız işyerleridir, toplu iş sözleşmesi kapsamında olan işyerleri ise hem sendikalı hem de büyük işyerleridir ve bu iş yerlerinde daha kalifiye işçi yanında literatürde beyaz yakalı olarak isimlendirilen mühendis ve yönetici kadrosunda çalışanların sayısı da fazladır. Bütün bunlara rağmen şu söylenilebilir: sendikalar ücret belirlemede önemli bir güce sahiptirler.

7. Gelir Dağılımında Adaletsizliği Ortadan Kaldırmanın Gereği

Liberal iktisadi anlayış gelir dağılımının optimal olabileceğini kabul eder. Tam rekabet şartlarının olduğu bir ekonomide gelir dağılımının yeniden ele alınmasının gerekmediğini, bunun herkesin kendi kaderine razı olabileceği bir sonla biteceğini iddia etmektedir.

Oysa, tam rekabet şartları, geniş toplumsal kesitlerin yoksulluk içinde kalabileceği bir dağılıma yol açabilir. Böyle bir durumda, tam rekabet şartlarının varlığından hareketle, malların hane halkları arasında optimal dağıldığını ileri sürmek, pekde kolay değildir. Yine böyle bir durumda, gelirin yeniden ama daha adil dağılımı, sosyal refahı artırılabilir (Bulmuş, 2003).

Gelir dağılımına devletin müdahalesiyle adaletsizliğin azaltılması mümkün olabilmektedir. Yukarda ifade edildiği gibi, bölüşüm üretim faktörlerinin üretimde aldıkları ücret, faiz, rant ve kâr paylarına, “yeniden dağılım” olarak ifade edilen yöntemle devlet müdahale eder. Buradaki yeniden dağılımına, devletin vergilendirme yöntemiyle müdahale etmesidir. Devlet, yüksek gelir elde eden faktörün payına daha yüksek oranda, düşük gelir elde eden faktörün payına daha düşük oranda vergi koyarak, hatta hiç vergi almayarak, aldığı bu vergilerin önemli bir kısmını düşük gelirli guruplara yönelik harcamalarda bulunarak gelir dağılımı adaletsizliğini azaltabilir. Aynı şekilde transfer harcamaları artırarak (emekli maaşları, dul ve yetim maaşı, işsizlik sigortası maaşları, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfına daha fazla kaynak aktarma, sağlık ve eğitim harcamalarına daha fazla kaynak aktarma v.b gibi) da gelir dağılımında düzeltme yapabilir.

Ücret belirlemede işçi tek başına ücret pazarlığını yapmada işveren karşısında zayıf bir pozisyondadır. Hele işsizliğin yüksek olduğu ekonomilerde ücret belirleme pozisyonları daha da zayıflamaktadır. Bu yüzden, devlet, siyasi sitemde ücretliler lehine bir takım düzenlemeler yaparak bu dengeyi sağlayabilir. Burada en önemli düzenleme şüphesiz ki sendikal hakları artırma ve sendikal faaliyetleri artırma yönünde olmaktadır.

Yukarda da ifade edildiği gibi, Neo-klasik iktisat bölüşümü, her üretim faktörü üretime sağladığı katkı oranında üretimde payını alacaktır şeklinde ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle, üretim faktörlerin marjinal verimlilikleri faktör fiyatlarını da belirler. Bu şekilde özetlenen Neo-Klasik ifadeye göre, bölüşümün adil sağlandığı ileri sürmektedir. Ancak uygulamada, üretim faktörlerinin katkıları oranında paylarının belirlenmediği ortaya çıkmaktadır. İşçinin üretime katkısı ile çıktı arasında dengesizlik varsa, yada kendisi ile aynı işi görenlerin girdi-çıkıtı oranıyla karşılaştırıldığında, eğer eşitlik yoksa “hakkaniyetsizlik” doğar. Hakkaniyetsizlik teorisi tamamen kişinin algılamasına dayalı olarak ortaya çıkıyor. Eğer hakkaniyetsizlik algılanıyorsa işçi ve kendi aleyhine ise işçi, genellikle performansını düşürür (Zengin, 2003).

Özellikle işçiler, çalıştıkları iş yerlerinin girdi çıktılarını hesaplayarak, katkıları oranında üretimde pay alamadıklarını gördükleri takdirde verimliliğini düşürürler. Bunun çok önemli olumsuz sonuçları ortaya çıkmaktadır.

İşçilerin verimliliklerini düşürmeleri milli gelirin düşmesine yol açar ve toplumsal refah kaybına sebep olur. İktisat teorisi açısından bu çok olumsuz bir sonuç olduğu için, devletin bu olumsuz sonucu ortadan kaldıracak tek yolu, bölüşüme müdahale etmektir. Böylece üretimde faktörler katkıları oranında paylarını alacakları bir sistem ortaya konulur.

Kapitalist sistemi işleten mekanizma fiyat mekanizmasıdır. Üretim faktörleri verimlilikleri (katkıları) oranında pay almadıkları durumda fiyat mekanizması çöker. Firmalar arası rekabet yüksek ücret farklılıklarına bağlı olarak büyük ölçüde dengesiz hale gelir. Yatırım maliyetleri önemli ölçüde belirsiz hale gelir, hatta devlet ihalelerinde dahi hesaplanabilir bir ihale bedeli ücret farklılığına bağlı olarak çok farklılaşabilir. Bütün bu olumsuzlukları ortadan kaldıracak yol, devletin gelir dağılımını düzenleme görevini üstlenmesidir.

Gelir dağılımındaki bozukluk, beraberinde yoksulluğu ortaya çıkarır. Yoksulluk, gelir azlığına bağlı olarak en düşük hayat düzeyini sürdürmek için gereken mal ve hizmetlerden faydalanamama ve bu durumun meydana getirdiği sosyal mahrumiyet; maddi ve sosyal ihtiyaçların karşılanamaması ve/veya kabul edilemez düzeyde düşük gelire sahip olma olarak tanımlanır. Yoksul insanlar için sosyal dışlanma, öğrenilmiş acziyet, anomi, yabancılaşıma gibi sosyolojik kavramlar türetilmiştir (Erdem, 2009). Yoksul kesimlerde sosyal huzursuzluk artar. Özellikle, yoksulluk sınırında olan düşük gelirli, iş bulmalarına karşın, insanca yaşamak bir yana, temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlükle karşılaşanıyorsa, yani

ücretleri çok düşükse, sosyal huzursuzluk yaygınlaşır, toplumsal barış ortadan kalkar. Hırsızlık, ahlaksızlık ve suç oranı artar.

Demokrasinin varlığı güçlü bir orta sınıfa dayanır. Demokratik bir toplum büyük ve güçlü bir orta sınıfla kaim olur. Orta sınıflar kültür yaratıcı, devam ettirici ve aktarıcı sınıf olarak toplumun kendisini yeniden üretmesini sağlarlar. Büyük kopma ve kırılmalara karşı onlar bir tampon görevi görür. Bu onların değişmeye direndiği veya karşı çıktığı anlamına gelmez, onlar uzun soluklu ve yavaş (yani sosyolojik dille evrimsel) değişmeyi yaşamak isterler. Orta sınıfın varlığı ve genişliği bir toplumda gelirin dengeli dağıtıldığına da göstergesidir. Dengeli bir gelir dağılımı, orta sınıfın geliştiğini ve toplumun büyük bir kısmının benzer gelire, benzer yaşam standardına sahip olduğunu gösterir. Bu yüzden de devletin gelir dağılımına müdahale etmesi kaçınılmazdır.

Gelir dağılımına müdahale edecek en önemli faktör şüphesiz ki devlettir. Devlet ekonomik ve toplumsal örgütlenmeyi gerçekleştiren siyasi bir aktördür. Bu tanım bütün devlet sistemlerinin fonksiyonlarına işaret etmektedir. Devlet ekonomiyi güvence altına alan, dolayısıyla güvenlik içerisinde sürdürülebilecek bir üretimi gerçekleştirmeyi önemli fonksiyonlarından biri haline getirmeyi sağlayan bir kurumdur (Bilgin, 2009).

Gelenekselden moderne bütün devletler diğer fonksiyonlarına işlerlik kazandırmak için, asgari düzeyde de olsa üzerinde hükümler oldukları insanların “sosyal meseleleriyle” belli bir şekilde ilgilenmek zorundadırlar. İşte bu ilgi, başlı başına devletin, kendi içerisinde gelişim çizgisine işaret eden önemli bir özelliktir. Altını önemle çizmek istediğimiz bu hususu şöyle açıklayabiliriz: devlet topluma karşı sorumluluğunu, üzerinde siyasi hukuk oluşturduğu insanlara karşı onların hayatta kalmalarını garanti edecek asgari dayanışma zeminlerini oluşturarak; hem kendi meşruiyetini toplumlaştırır; hem de diğer fonksiyonlarını etkin bir şekilde gerçekleştirmek üzere halkın sosyal refahının gelişmesini gözetmek durumunda hareket eder (Bilgin, 2009).

Bundan dolayı devletin gelir dağılımına müdahale etmesi devletin bir gereği olduğu gibi, ekonominin de bir gereğidir.

Bir toplumun varlığını devam ettiren, daha üst düzeyde bir ekonomik dönüşümü sağlamada etkili olan, kalkınma ve sanayileşmesini sağlayan toplumdaki en etkili ve en zeki nüfusun yüzde yirmisidir. Beşeri sermaye dediğimiz bu kesimin performansı toplumsal gelişmişlik düzeyinin de göstergesi olmaktadır. Bütün toplumlarda ortalama zekâ düzeyi çok benzerdir. Gelir dağılımı çok bozuk olan toplumlarda, fırsat eşitliği

ortadan önemli ölçüde kalktığı için, daha zeki çocukların eğitimden yoksun kalmalarına yol açabilmektedir. Üstüne üstlük “beyin göçü” yoluyla gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere zeki çocukların bir kısmı transfer edilmektedir. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerde, beşeri sermayeyi oluşturan, toplumsal dinamizmin oluşumunu sağlayan bu yüzde yirmilik kesimin kompozisyonu daha az zeki olan kesimlerden oluşmakta, bu da daha düşük performansın ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu bakımdan eğitim yoluyla sosyal mobilitiyi sağlayacak bir gelir dağılımının düzeltilmesi hem ekonomik hem de toplumsal bakımından kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

Akın, F. 2011, **Türkiye’de Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü ve Ücretler**, TEKSİF eğitim yayınları, Ankara

Bilgin, Vedat. 2009, **Türkiye’de Değişimin Dinamikleri Köylülükten Çıkış Yolları**, a kitap yayını Ankara

Bulmuş, İsmail. 2003, **Mikro İktisat**, Ankara

Dilik, Sait. 1976, **Servetin Geniş Kitlelere Yayılması**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi,

Erdem, Tevfik.2009, **Feodaliteden Küreselleşmeye**, Lotus Yayınları, Ankara

Kazgan, G. (1984), **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, Remzi Kitabevi, İstanbul

Sarıtaş, İbrahim. 2006, **Sosyal Demokrasi Geçmişten Günümüze**, ORİON yayınları, Ankara

Samuelson, A.P. 1973, **İktisat**, Mentş Kitabevi, İstanbul

Varher, Oktay. 1982, **Türkiye’de Kazanç Eşitsizliklerin Nedenleri** Gazi Üniversitesi Yayını

Zengin, Tarkan.2003, **Ücret Adaletsizliğinin Adams’ın “Hakkaniyet Kuramı”** Çerçevesinde Analizi, Türk Harp İş Sendikası Eğitim Yayınları, Ankara

TÜİK Hane Halkı Gelir Dağılımı Araştırması İlgili Yıllar

TİSK, <http://www.tisk.org.tr/gostergeler.asp>

